

SVADBENI OBIČAJI U POSUŠKOME KRAJU

JOSIPA KELAVA

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Poslijediplomski doktorski studij Humanističke znanosti
Poljička cesta 35, HR – 21000 Split
josipakelava2@gmail.com

UDK: 392.51(497.6 Posušje)
Pregledni članak
Primljen: 1. 4. 2019.
Prihvaćen za tisak: 10. 12. 2019.

U radu se navode i multidisciplinarno interpretiraju suvremeni zapisi tradicijskih i suvremenih svadbenih običaja na području posuškoga kraja. Građa za rad nastajala je u razdoblju od početka 2016. do ožujka 2019. godine. Navedeni zapisi svjedoče o modifikacijama i nestanku velikoga broja tradicijskih, ali i o pojavnosti novijih svadbenih običaja koji su usvajani putem različitih medija. U suvremenim svadbama često dolazi do preplitanja tradicijskih i novije usvojenih običaja. Stoga, pored često modificiranih, tradicijskih običaja poput bacanja jabuke preko kuće, primanja muškoga djeteta u naručje pred ulaznim vratima, držanja zdravica, darivanja mladenaca i uzdarja svatovima, u suvremenim se svadbenim običajima pojavljuje i prvi ples mladenaca, rezanje torte i bacanje buketa. Najveći dio podataka o tradicijskim svadbenim običajima kazali su informanti rođeni dvadesetih i tridesetih godina prošloga stoljeća. Neki od njih nisu više među živima. Mlađe generacije velikim dijelom nisu upoznate sa spomenutim običajima što ukazuje na nepovratan gubitak ovoga dijela nematerijalne kulturne baštine.

KLJUČNE RIJEČI:

svadba, tradicijski običaji, suvremeni običaji, terensko-istraživački rad

1. UVOD

Udaja i ženidba, odnosno stupanje u zajednički bračni život od iznimne je važnosti za posuške djevojke i mladiće. Neizostavan dio svadbenih običaja čine i običaji koji prethode samome vjenčanju. Mladi su se najčešće upoznawali na šetnjama nakon svetih misa, dernecima, sijelima te pri radu. Često su se zabavljali raznim igrama, pjevanjem i igranjem kola. Kada bi se dvoje mladih odlučilo na vjenčanje, prvo bi uslijedilo obavještanje roditelja, odnosno ugovor ili *mala rakija*. Ako bi djevojka prihvatila rakiju i jabuku koju su joj ponudili mladićevi roditelji, sljedeći su korak bile zaruke kod svećenika. Ovisno o pojedinim seoskim običajima, blagovanje *prstenske užine* i ispijanje rakije moglo je biti prije odlaska ili nakon povratka od svećenika. Običaj je bio da hranu i rakiju najčešće donosi mladićeva strana.

Već od ranih djevojačkih godina djevojka skuplja ruho za udaju kako bi mogla darivati svatove *terlucima* i čarapama. Ruho se prenosilo u sanduku na konjima, a posebno se pazilo da netko ne bi u ruho ubacio kost ili neki drugi dio životinje. Vjerovalo se kako bi to moglo uzrokovati svađu tek vjenčanoga para.

Središnji se dio svadbenih običaja odnosi na dan vjenčanja koji se može podijeliti na: odlazak svatova od mladoženjine kuće i dolazak kući mlade, zatim vjenčanje i odlazak mladenaca u zajednički dom te darivanje mladenaca i uzdarje svatovima.

Prve su nedjelje nakon vjenčanja dolazili mladini roditelji, braća i sestre k njoj u pohode, a druge nedjelje bi mlada sa svekrvom išla u roditeljsku kuću. Posebno se išlo u pohode za vrijeme božićnih blagdana, a posebice na blagdan svetoga Stjepana i svetoga Ivana.

Osim redovitoga sklapanja braka, u radu se spominje i *neredovni način sklapanja braka*¹ koji se odnosi na *otmicu*, *umicanje* ili *krađu djevojke*. Na posuškom je području u najvećoj zastupljenosti zabilježena djelomično dogovorena otmica.² Razlog otmicama najčešće je bilo neslaganje roditelja s vjenčanjem. Kako se smanjivao utjecaj roditelja na odabiranje buduće žene ili muža te zbog uvedenih crkvenih zakona, tako su otmice djevojki iščeznule na ovome području.

Suvremeni svadbeni običaji u velikoj su se mjeri modificirali u odnosu na one koji su se održavali od sredine do kraja prošloga stoljeća. Dok su u prošlosti veliku ulogu pri određivanju tijeka svadbenih običaja imali roditelji mladenaca, u današnje vrijeme tu ulogu preuzimaju sami mladenci. Najčešće u suvremenim svadbama dolazi do preplitanja tradicijskih i novijih svadbenih običaja. Od tradicijskih su, uz preinake,

¹ Škrbić 2001: 165.

² Klasifikacija *otmice djevojki* preuzeta je od Zorice Vitez, a bit će prikazana u radu.

najzastupljeniji: doček svatova kod kuće, škropljenje prilikom odlaska u crkvu, prebacivanje jabuke preko krova kuće, zdravice te darivanje mladenaca i uzdarje uzvanicama. Noviji su svadbeni običaji usvojeni putem raznih medija, a omiljeni su: proslava djevojačke i momačke večeri, prvi ples, rezanje torte te bacanje buketa.

2. UPOZNAVANJE MLADIH, ZAMIRAČINA, SIJELO

Već nakon što je djevojka navršila nekih šesnaestak godina, a mladić nekoliko godina više za njih je dvoje nastupilo vrijeme *zamiračine*.³ Djevojku koja je navršila dvadeset i pet godina, a nije se udala, smatralo se *starom curom*. Od muškaraca se također očekivalo da se ožene do svoje dvadeset i pete, a najkasnije do tridesete godine, u suprotnom bi ih se smatralo *starim momcima*.

Priliku za upoznavanje i *zamiranje* mladi su imali nedjeljom nakon svetih misa kada bi zajedno šetali *čaršijom*. Ako bi se nekom mladiću svidjela cura, on bi joj prišao i upitao je hoće li prošetati s njim. Ako bi djevojka odgovorila potvrdno, njih su se dvoje mogli bolje upoznati. Ponekad bi takvo upoznavanje i druženje naposljetku završilo vjenčanjem. Međutim, ako to nije bio slučaj, kazivači svjedoče kako to nije utjecalo na ugled mladića i djevojke. Oboje su mogli prošetati s više osoba u jednome danu. Posebno su omiljeni bili derneci⁴ koji su se održavali na određene blagdane u različitim mjestima općine. Za vrijeme korizme nisu se održavali derneci, nije se veselilo ni pravilo svadbe. Tijekom adventa nisu se pravile svadbe, ali su se održavali sastanci i šetnje mladih iz različitih sela nakon svetih misa na Materice, Očiće i blagdan Bezgrješnog začeca Blažene Djevice Marije.⁵ Alilović navodi kako su se u selima Zapadne Hercegovine na Materice sastajali oni momci i djevojke koji su se po Božiću odlučili vjenčati (Alilović 1970: 88). Tako je bilo i u posuškom kraju. Djevojke bi oplele čarape i *terluke*⁶ te bi na Svetu Luciju okitile te čarape kako bi ih mogle dati momcima *u cinu* kada dođu na sijelo na Materice. Djevojke bi čarape i *terluke* darivale onim momcima s kojima su imale ozbiljne namjere, dok bi se ostalim muškarcima *cinile* šakom orašaka ili lješnjaka.⁷ Na Očiće su se sastajali mladići i djevojke poslije

³ U duvanjskome se kraju *zamiračinom* nazivao blagdan svetoga Mihovila Arkandela jer se na taj dan nakon svete mise šetalo *do kasnih poslijepodnevni sati* (v. Papić i Dragić 2006: 136).

⁴ Sutton navodi kako se dernek razvio nakon Prvog svjetskog rata, a opisuje ga kao šetnju nakon svete mise pri kojoj su se mladi bavljali uz pjesmu i ples (Suton 1968: 48).

⁵ Ana Širić (djev. Bešlić), rođ. 20. 10. 1956 u Rastovači, Posušje.

⁶ *Terluci* (tur. *terlik* – obuća bez peta) su vrsta papuča, nazuvaka (Klaić 2007: 1343).

⁷ Matija Naletilić (djev. Širić), rođ. 1939. u Cerovim Docima u Posušju, udala se u Široki Brijeg, ali se nakon smrti supruga vratila živjeti u Cerove Doce.

svete mise kod crkve. Ako bi neka djevojka dobila opanke od momka, to bi značilo da on ima ozbiljne namjere s njom⁸ (Kelava 2016: 69).

Nekoliko je divinacija⁹ kojima su se djevojke služile kako bi saznale ime budućega muža. U Posušju bi djevojke na Svetu Luciju na dvanaest papirića napisale imena dvanaest momaka koji su im bili dragi, papiriće bi zatim stavile pod jastuk te bi svako jutro bacale po jedan papirić. Na Božić bi ostao samo jedan papirić s imenom i njega bi otvorile kako bi vidjele čije se ime na njemu nalazi. Vjerovala su da će se udati upravo za onoga momka čije se ime nalazi na tome papiriću (Dragić 2014: 106). Ako bi bubamara sletjela na ruku djevojke ili mladića, u posuškomu bi kraju kazali: "Prni, bubamara, di će se XY udati/oženiti." Djevojke bi također ubirale cvijet ivančice te, zamišljajući osobu u koju su zaljubljene, trgale laticu po laticu govoreći: "Voli me, ne voli me."

Na dernecima za Božić i Novu godinu karakteristično je bilo druženje po zaseocima. Tako bi jednu grupu činili stanovnici jednoga sela, drugu grupu stanovnici drugoga sela i tako redom. Dijelili bi se orašci i *bacale jabuke*. Ako se jednome mladiću svidala neka djevojka iz drugoga sela, onda bi on bacio jabuku prema toj skupini, ostali bi pitali za koga je i onda bi on izrekao ime djevojke koja mu se sviđa (Kelava 2016: 161). Dragić navodi kako su darovane jabuke simbol ljubavi i poštovanja prema djevojci, a iz običaja darivanja jabuka djevojkama razvio se u Starom Gradu na Hvaru običaj bacanja jabuka djeci na blagdan svetoga Nikole (Dragić 2014: 13). Bacanje jabuka također je bio jedan od načina na koji su se momci i djevojke zabavljali i šalili, pa bi tako djevojka, iako nije osjećala simpatiju za momka koji joj je bacio jabuku, uzvratila bacanjem jabuke jer ga nije htjela javno osramotiti. Kazivačica se prisjeća kako joj je više momaka koje je ona poznavala na Novu godinu bacilo jabuku, a ona im je svima uzvratila. Jednog od tih momaka joj je bilo žao jer je saznala kako je on imao ozbiljne namjere s njom, međutim, ona se već ranije odlučila udati za svoga sadašnjega muža koji joj je na tu Novu godinu sa svojom obitelji navečer donio *rakiju*¹⁰ u kuću.¹¹ Na dernecima koji su se slavili na Stipanjdan i Ivanjdan cure su nosile *grotulje*¹² sa sobom i darivale ih momcima prema kojima su osjećale naklonost (Kelava

⁸ Kada bi djevojka dobila opanke od nekog momka, to bi toj djevojci bio znak da on ima ozbiljne namjere s njom. O tome svjedoči i sljedeća životna priča: "Meni je pokojna ... pričala kako je se imala namjere udati za jednoga momka i da joj je on i opanke kupio (...) to je je tada bio znak curi da se momku jako sviđa jer to je prije bio veliki dar." Ispričala spomenuta Ana Širić (Preuzeto iz Kelava 2016: 69).

⁹ Divinacija je riječ nastala prema latinskoj riječi *divinatio*, *onis*, *f.* = proricanje, slutnja, pogađanje; gatanje, vraćanje, predviđanje, vidovitost (Preuzeto iz Dragić 2016b: 150).

¹⁰ Ovdje se misli na rakiju koju su mladić i njegovi roditelji donijeli na ugovor.

¹¹ Ljubica Bakula (djev. Penava), rođ. 28. 8. 1928. Batín, Posušje.

¹² *Grotulje* se prave tako da se nižu probušeni orasi, lješnjaci, bademi ili smokve. Kazala Iva Penava

2018: 164–165). Opisujući narodni život i običaje u Sinjskoj krajini, Milićević piše kako su *grotulje* darovali mladići djevojkama koje im se sviđaju te da djevojke nisu nikada same sebi kupovali *grotulje*, a ponekad bi neka dobila toliko *grotulja* da nije mogla hodati od tereta (Milićević 1967: 487–488). Pored spomenutih, mladi su se najčešće sastajali na dernecima prilikom proslave blagdana svetoga Ilije i Velike Gospe. Na dernecima se saznavalo tko se kome sviđa, mladi su se šetali, a stariji bi gledali sa strane što se događa i tko se s kime *zabavlja*. Mladići i djevojke su se također dogovarali tko će kome doći na sijelo.

Silit su mogle same cure ili sami momci posebno, nadalje cure i momci zajedno, ali i stariji s mlađima, ovisno o prethodnome dogovoru. Ako su se sastajali momci i cure iz različitih sela, momci su oni koji su dolazili curama na sijelo: *Dođu momci iz Broćanca curama u Rastovaču*.¹³ Sijela su se mogla održavati svakoga dana, osim petkom. Za sijelo su odabirane one kuće gdje se stariji nisu tome protivili i koji su mogli *podnijeti skaku i veselje*. Pored pjevanja i igranja kola, mladi su se na sijelima zabavljali i različitim igrama poput: *Skoči buve*, *Magare gre* i igre *Prstena*.

Igra *Skoči buva* mogla se igrati na dva načina. Prvi je takav da se na početku odrede dvojica muškaraca: sudac i buva. Sudac pokazuje prstom u onoga koji predstavlja buvu i govori: “Skoči buva!” Buva odgovara: “Neću.” Sudac zatim pita: “Dokle?” A buva odgovara: “Dok X ne poljubi Y.” Zatim je mladić, kojega je buva izabrao, morao poljubiti djevojku koju je buva spomenuo. Ako mladić ne uspije poljubiti djevojku, on postaje buva, a ako je u tome uspio, onda muškarac koji je prije bio buva ostaje to i dalje. Igra se nastavlja i buva traži tko će ga zamijeniti. Buva je za izazov najčešće odabirao mladića koji se nije slagao s djevojkom koju mora poljubiti kako bi igra bila zanimljivija, ali i kako bi se djevojka još više protivila poljupcu. Tako su bili veći izgledi da buva postane netko drugi. Drugi način je taj da se odaberu tri osobe: sudac, buva i izvršitelj. Sudac odlučuje koga buva mora poljubiti i prema toj osobi pokazuje prstom. Za to vrijeme dok buva pokušava poljubiti djevojku, izvršitelj ga udara remenom sve dok cura ne prizna da ju je buva poljubio.

Igra *Magare gre* igrala se tako da se na početku izaberu dvije osobe. Prva osoba izabere jednoga muškarca, pokazuje prstom na njega te govori: “Magare gre.” Druga osoba govori: “Sveži ga de.” Prva osoba zatim pita tu drugu: “Šta mu je osude?” Na što druga osoba opet odgovara: “Da poljubi Y.” Muškarac na kojega je prva osoba pokazala prstom mora poljubiti djevojku koju je spomenula druga osoba. Ako to uspije, izazov se

(djev. Penava) rođ. 4. 10. 1922. u Batinu. Milićević navodi kako je *grotulja* niz probušenih oraha, nanizanih na špagu, iz kojih jezgra nije izvađena. Mogu biti veličine ogrlice, a mogu biti i toliko velike da prebačene preko vrata donjim dijelom dosežu do tla (Milićević 1967: 487–488).

¹³ Ana Širić (djev. Bešlić), rođ. 20. 10. 1956., Rastovača, Posušje.

prebacuje na drugoga muškarca. Ako ne uspije, onda njega proglašavaju magarcem i on mora *revat ko magarac*. Ostali ga potiču glasno govoreći: “Revi, revi, revi!”

Spomenute dvije igre su se u Posušju isključivo igrale kada su bili samo mladići i djevojke na sijelu, dok se igra *Prstena*¹⁴ igrala neovisno jesu li samo mladići i djevojke ili stariji prisustvovali sijelu. Slične igre, nešto drukčijeg naziva poznate su kod Hrvata u drugim mjestima Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske.¹⁵

Djevojke su običnim danima *silile* u svome selu. Međutim, ako ih je djevojka iz drugoga sela pozvala na čupanje vune, onda su se one upućivale i u drugo selo. Zagovori se i skupina muškaraca koja će doći pa svi zajedno *sile* i čupaju vunu. Međutim, ponekad bi se i napravio nered pa bi: “Bilo vune svukudan, zavalja se ona muškadija.”¹⁶ Na zajedničkim su sijelima mladići djevojkama i djevojke mladićima pokazivali svoju naklonost. Namigivali bi i kazivali nešto tako da druga strana primijeti simpatiju. Mladić bi pričekao prije nego što bi se polazilo kući i onda bi se uspio nakratko izdvojiti s curom te bi ju upitao smije li on sam k njoj doći na sijelo. Ako je djevojka odgovorila negativno, momak bi imao pravo opet doći pred njezina vrata, ali ona mu najčešće onda ne bi otvorila, tako da je to bila rijetkost. Ako bi djevojka pristala na mladićev prijedlog, on bi dolazio više večeri zaredom, a ako bi se dvoje mladih složilo i odlučilo vjenčati, slijedilo je obavještanje roditelja o naumu te dogovaranje o daljnjim postupcima.¹⁷

3. UGOVOR

Na ugovor su k djevojci i njezinim roditeljima odlazili mladić i njegovi roditelji, a ponekad je s mladićem odlazio njegov stric ili ujak. Međutim, kako bi se mladić uvjerio da se djevojčini roditelji slažu s vjenčanjem, često bi sam otišao zatražiti roditeljski blagoslov te bi se potom dogovorio s budućim puncem i punicom kada će ostali iz njegove obitelji doći na ugovor, odnosno na *malu rakiju*.

¹⁴ U igri *Prstena* sve osobe sjednu ili stoje u krugu, a dvije su izdvojene od njih. Jedna od tih izdvojenih osoba ima zadatak nekome u krugu predati prsten, a druga pronaći ga. Ovaj što predaje prsten polako obilazi svakoga sudionika koji sjedi ili stoji u krugu i pretvara se da svakome predaje prsten. Zatim dolazi ona osoba koja mora pronaći prsten i pokušava saznati kod koga se krije. Ako ne pogodi kod koga se nalazi prsten, udare ga remenom po ruci i igra se nastavlja dalje tako da se ponovno formira skupina i onaj tko će dijeliti i pogađati.

¹⁵ Vidi: Suton 1908: 32–40; Birt, Jurković i Keleman 2003: 12; Škrbić 2003: 147–149; Blažević 2008: 89; Dragić 2010: 609; Dragić 2014: 106.

¹⁶ Spomenuta Matija Naletilić.

¹⁷ Spomenuta Ana Širić.

U Vinjanima se rakija često pila na blagdan Svih svetih pa su tako nastali stihovi:

*Na Svi svete rakija se pije
moj dragi od mene se krije.*¹⁸

Rakija se također pila na Božić, Novu godinu, *Stipanjdan* i *Ivanjdan* pa se u narodu pjeva:

*O Božiću rakija se pije
i moja će, ali ne znan kad će.*¹⁹

Važnost se udaje i ženidbe na istraživanome području očituje također u sljedećem iskazu: “Ko se neće da ženi, na Božić ga opiju i dovedu mu curu.”²⁰ Ako je netko nezadovoljan što će se ženiti, pjevao bi:

*Sinoć mi je rakija popita
Volio bi da san pomanita.*²¹

Na primjeru mladića Stipe i djevojke Slavke, Jerko Oreč prikazuje običaj vezan uz ugovor u Posušju. Nakon što su svi sjeli u djevojčinoj kući, mladićev otac bi izvadio bocu rakije, čašu i jednu jabuku te bi to sve stavio na *siniju*. Potom bi nalio rakiju u čašu, na nju stavio jabuku i rekao da ona koja želi biti njihova popije rakiju i uzme tu jabuku. Djevojka bi pogledala svoga oca i pitala ga za dopuštenje, a nakon što je otac odobrio, djevojka je to i učinila. Mladićev brat bi zatim izišao vani i opalio hitac iz puške što je značilo da je cura popila rakiju (Oreč 2002: 32–33).

¹⁸ Iva Marić (djev. Galić) rođ. 1. 6. 1926. u Vinjanima, udala se i živjela u Marića Docima do smrti u lipnju 2016. godine.

¹⁹ Ivan Širić, rođ. 18. 1. 1951., Cerovi Doci, Posušje.

²⁰ Iva Marić (djev. Galić) rođ. 1. 6. 1926. u Vinjanima, udala se i živjela u Marića Docima do smrti u lipnju 2016. godine.

²¹ Spomenuti Ivan Širić.

4. ZARUKE

Nakon postignutoga dogovora između mladića, njegove obitelji i djevojke i njezine obitelji, kod svećenika se *zagovara* termin za zaruke. Neposredno prije odlaska ili nakon povratka od svećenika, pije se rakija i jede *prstenska užina*. Zaruke se nazivaju još i *velika rakija* ili *prsten*, odnosno *prstenovanje*. Običaji vezani uz *veliku rakiju* i *prstensku užinu* različiti su. Međutim, u svim istraživanim područjima zabilježeno je kako mladićeva strana donosi određeni dio jela i pića, ovisno o mogućnostima i pojedinim lokalnim običajima. Jedini slučaj kada mladićeva strana ne bi donijela ništa svoje, bio je kada nisu odobravali vjenčanje mladića s njegovom odabranicom. Tako su izražavali svoje nezadovoljstvo, pa i ljutnju. Često bi se takve vijesti ubrzo proširile selom i onda bi nastupili razni komentari među suseljanima.²² Kazivač rodом iz Cerovih Dolaca svjedoči kako je često pozivan na zaruke i u druga mjesta zapadne Hercegovine jer je bio dobar govornik. Djevojčini roditelji bi ga uputili u to tko će doći pa bi on stao pred vrata i pričao s mladićevom obitelji i kumom koji su nosili pismo (kuvertu) u kojoj su se nalazili novac i jabuka: “Ja sam bio na tomu vele puta i pozivan sam iz više općina pošto sam dobar govornik. Iz Širokog Briga kažu: ‘Frano Pejušića da dođe’. Da iza vrata ja govorim kad dođu. A sve je meni prineseno kako treba, kako se oni zovu. Undan nji puste u kuću, oni svoje iznesu, rakiju, kolače. Opet je i tada bilo kako je tko mogao, manje se i gledalo. Tu se popije rakija uvečer di je takav običaj bio. Ko je tamo od Broćanca i do Širokog Briga i doli Ružići i donji kraj, oni su tada nosili meso za večeru, oni ki je momak. To njegovi sve donesu, sve se jede i pije, a ovi čija je kuća iznese bocu rakije, suve smokve i nešto kolača.”²³

Sredinom prošloga stoljeća u Posušju je na *veliku rakiju* zabilježen običaj izvođenja *lažnih mlada*²⁴ i zatim prave buduće mlade. “Oni bi izvodili cure i pitali: ‘Je li ovo vaša?’ pa onda drugu: ‘Je li ovo vaša?’ izvodi lipi cura, a možda mladu niko i ne zna veda²⁵ njezin toji momak. I na kraju izvedu pravu mladu.”²⁶ Domaćin bi obično iznio samo bocu rakije i, ako je bilo kolača, na stol, a ostalu hranu pripremila bi momkova strana. Od hrane su se najčešće donosili ušticipci i *kolač* koji se pravio tako da se zakuha kruh i kada se kruh potpeče onda se dodaju razmućena jaja u njega i zatim se ispeče do

²² Anda Bakula, rođena 1927. u Batinu, u Posušju.

²³ Frano Širić rođen 1933., Cerovi Doci, Posušje, a umro u lipnju 2016. godine.

²⁴ U selu Kralje kraj Bihaća također je na zarukama zabilježen običaj izvođenja *lažne mlade*, od kojih je jedna bila muškarac prurušen u žensko (v. Škrbić Alempijević 2006: 52 prema: Klarić 1930: 169–170).

²⁵ *Veda – nego*.

²⁶ Ispričala spomenuta Matija Naletilić.

kraja.²⁷ Često bi tako u veselju, jelu i piću dočekali zoru, a potom bi se buduća mlada i mladoženja uputili k svećeniku na zaruke.²⁸ U Rastovači je bio običaj da mladić sa svojom obitelji dolazi pred zoru ili rano ujutro u djevojčinu kuću gdje bi se počastili hranom i onda bi nakon toga išli k svećeniku.²⁹ U oba je mjesta zabilježen običaj da mlada s kumom³⁰ ide po selu noseći rakiju i pozivajući ostale suseljanae da s njima popiju rakiju.³¹ U Batinu je mladićeva obitelj donosila kruh, zatim maramu koju bi stavili kraj kruha ili na kruh te kolač na koji bi stavili novce i poneki dodatni poklon ako su bili u mogućnosti.³² Na *veliku rakiju* bi u Vinjanima i Marića Docima mladoženjini također donosili rakiju i kolače, ali i meso za jelo. Također bi povelili i svoga kuhara ili kuharicu i onda bi se spremala *prstenska užina* u djevojčinoj kući. Dok se jelo kuha, mladić i djevojka odlaze kod svećenika na zaruke.

Sa svećenikom se dogovaraju kada će se održati vjenčanje, a tri nedjelje prije vjenčanja svećenik taj događaj naviješta s oltara. Ako su budući supružnici iz različitih župa, svećenici naviještaju njihovo vjenčanje u obje župe. Na taj bi se način mogao javiti netko ako bi znao kako postoji zapreka za vjenčanje dvoje naviještenih. Kod svećenika zatim obave razmjenu prstenja. Međutim, muškarci su rijetko primali prstenja. Nakon obavljena prstenovanja, odnosno zaruka kod svećenika, budući mladenci s kumovima odlaze djevojčinoj kući na *prstensku užinu* i podjelu darova.³³ Dodatni darovi bili su najčešće odjevni predmeti koje bi žene same plele ili tkale.

5. RUHO ZA UDAJU

Kada se djevojke *zacure*, s majkama i bakama počinju pripremati ruho za udaju. Pripremale su vunu od koje su plele čarape, *terluke*, zobnice, biljac, džempere, i to bi se čuvalo sve do curine udaje. Ako se neka djevojka počela udavati, a nije isplela dovoljno ruha za svatove, onda bi po selu nosila pređu³⁴ i ostale bi joj žene pomagale isplesti ruha koliko joj nedostaje.

Kako su svatovi najčešće bili subotom i nedjeljom, obično bi se četvrtkom prije vjenčanja prenosilo mladino ruho u njezin novi dom i to se nazivalo *komarom*. Pede-

²⁷ Isto.

²⁸ Spomenuti Frano Širić.

²⁹ Kazala Ana Širić.

³⁰ Do osamdesetih godina prošloga stoljeća u svadbama su bili samo muškarci birani za kumove.

³¹ Ispričali spomenuti Frano, Ivan i Ana Širić te Matija Naletilić.

³² Spomenuta Anđa Bakula, rođena 1927. u Batinu.

³³ Spomenuta Iva Marić iz Marića Dolaca.

³⁴ Preda je nit od vune.

setih i šezdesetih godina prošloga stoljeća ruho se obično prenosilo u sanduku, a po-
red ruha nosila se i kabanica koja će mladoj trebati kada bude išla čuvati ovce, zatim
kudjelja te uže. Po ruho je obično išao mladoženjin otac ili stric s konjem. Kada bi
ruho stiglo u mladoženjinu kuću, skupile bi se žene iz sela i pregledavale što je došlo
u *komari*.³⁵ Mladoženjin bi otac pazio da netko u sanduk s ruhom ne podmetne kost³⁶
ili kakav drugi dio životinje. Da se to događalo, svjedoče i sljedeći stihovi:

*Vidio san svoje mlade ruvo
u sanduku krmetije uvo.*³⁷

Sedamdesetih godina prošloga stoljeća značajan broj Hrvata odlazi u Njemačku na
rad te otamo donose razne gotove tkanine koje su mlade nosile kao ruho. Često su se
nosili *zidnjaci*,³⁸ tepisi i košulje. U to vrijeme nastaje u posuškom kraju običaj da
mladina obitelj daruje namještaj za spavaću sobu mladencima koji se prenosio u *ko-*
mari.³⁹ Djevojke koje su bile kćerke jedinice ili koje nisu imale braće drugi su nazivali
mirazačama jer su mogle donijeti dosta miraza u novu kuću, a nerijetko se događalo
da djevojke koje su imale puno braće nisu bile u mogućnosti donijeti miraz.⁴⁰

6. SVADBA

Vjenčanja su se na području Posušja održavala najčešće u razdobljima od blagdana
svetoga Frane do blagdana svete Kate i od Božića do korizme, a svadbena veselja nisu
se održavala u vrijeme došašća i korizme: “Od sv. Vrane⁴¹ do sv. Kate i od Božića
do poklada, tako su bili svatovi prije svakome. Proljična mlada – takvo ruglo nije
valjalo” (Kelava 2016: 63). U narodu je nastala izreka: “Proljična mlada i jesensko
štene (kuće) ništa ne valja”⁴² ili “Prolična mlada i jesensko maće.”⁴³ Slična izreka

³⁵ Ana Širić, rođena 1956. u Posušju.

³⁶ *Podmetnuti nekome kost* znači ogovaranjem ili lažima uzrokovati svađu između dvoje ljudi. Kazala
Ana Širić.

³⁷ Spomenuti Ivan Širić.

³⁸ *Zidnjacima* su se zvale tkanine na kojima su bili oslikani razni motivi, a koji bi se objesili na zid,
obično u spavaćoj sobi mladenaca.

³⁹ Spomenuta Ana Širić.

⁴⁰ Ljubica Bakula. Kazivačica napominje kako je imala braće te nije ništa nosila u miraz kada se udavala.

⁴¹ *Vrane – Frane*.

⁴² Ljubica Bakula (djev. Penava), rođ. 28. 8. 1928., Batin, Posušje.

⁴³ Ivan Širić, rođ. 18. 1. 1951., Cerovi Doci, Posušje.

zapisana je u Kiseljaku: “Proljetna mlada i jesensko šćene na istoj doredži” (Dragić 2008a: 153). Narod tu izreku objašnjava tako što u proljeće počinju radovi u polju i, ako bi vjenčanje bilo u proljeće, mlada bi bila prisiljena odmah na težak rad: “Ne bi joj bilo čestito kad bi se udala u proliće i odma u polje.”⁴⁴ Također, zimi nije postojala opasnost da se pripremljena hrana pokvari zbog toploga vremena.⁴⁵ Najčešće su se vjenčanja održavala oko blagdana svete Kate uz koji se vezuje i pojava prvoga snijega. Tako je nastala izreka: “Sveta Kata obilila svata”⁴⁶, a kako je blagdanom svetoga Andrije nastupilo vrijeme u kojemu se nisu održavale svadbe, u narodu je nastala izreka: “Sveta Kata piruje, sveti Andrija zavezuje.”⁴⁷ Također: “Sveti Andrija, svadbi zavezanija” (Dragić 2008c: 416).

Uzvanici s mladine strane koji prisustvuju svadbenomu veselju nazivaju se *pratiocima*, a s mladoženjine strane *svatovima*. Oko pedesetih godina prošloga stoljeća obično je bilo dvadeset do trideset svatova. Svatovi su u povorci jahali na konjima: “Zamiralo se ko će dat konja svoga za svatove.”⁴⁸ Preko konja bi se prebacila deka i konje bi okitili *grotuljama*: “Na konja deku i napravi grotulju. Onda metni čorape ili ručnik lip još uz tu grotulju, to kumu ili tako ko je veći bio u svatovima: svekru, diveru, njima se lipše nakiti. Cure iz sela su to kitile. Po dvadeset, trideset konja, u svakoga je konj lipo nakićen bio.”⁴⁹ Oko sedamdesetih godina broj uzvanika se povećavao te je dosezao brojke iznad sto. Budući da u to vrijeme nije svatko posjedovao automobil, nerijetko su mladenci organizirali autobus za uzvanike.⁵⁰

6.1. ODLAZAK SVATOVA OD MLADOŽENJINE KUĆE I DOLAZAK DO MLADINE KUĆE

Svatovi su se okupljali ujutro kod mladoženjine kuće, a pratioci kod mladine kuće. Na samome se čelu svadbene povorke mogao nalaziti *buljubaša*, odnosno: “Svat koji je provodio naredbe svatovskog starješine i zapovijedao svatovskom povorkom. Tu je ulogu svatovski starješina povjeravao okretnom muškarcu iz najbliže rodbine” (Oreč 2002: 45). Također, svadbenu povorku mogao je predvoditi i sam svatovski starješina, odnosno *stari svat*. Nakon staroga svata dolazio je *barjaktar*, zatim kum, *diver*,

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Kazala Ana Širić.

⁴⁶ Anđa Bakula (djev. Bešlić) rođena 1951. u Rastovači, u Posušju.

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Kazao Ivan Širić.

⁴⁹ Isprripovijedala spomenuta Matija Naletilić rođ. 1939. godine u Cerovim Docima, u Posušju.

⁵⁰ Ispričala Iva Gavran (djev. Bešlić) rođ. 18. 4. 1954.

odnosno mladoženjin brat, *jenge*⁵¹ i ostali svatovi. Zadnji je u povorci bio *puškobila*.⁵²

Kada bi svatovi stigli kod mladine kuće, uslijedila bi *kupovina mlade* ili *plaćanje vrata*. Pred ulaznim bi se vratima obično nalazio mladenkin ujak ili stric te bi oni vodili pregovore s kumom i djeverom. Kum bi zatražio da izvedu mladu, a mladini bi odgovorili kako im trebaju platiti. Kada bi kum dao novaca, mladini bi kazali: “Šta ‘š od ovoga? Ne bi za ovo ni pile kupio!” Kum bi im uzvratio: “Koliko van je koka kad van je pile toliko?”⁵³ Nerijetko bi se svatovi predstavili kao goniči stoke koji su izgubili jednu svoju ovčicu pa je sada traže (Oreč 2002: 37). Običaj traženja izgubljene ovce, odnosno mladenke, sadrži “elemente folklornog kazališta” (v. Dragić 2005: 271). Nakon što bi kum dao određeni iznos novca, na vrata bi izišla *lažna mlada*, a obično bi to bila mladenkina neudata sestra ili rodica. Kum, djever i ostali koji su se nalazili pred vratima govorili bi kako je ta djevojka ili *ovčica* lijepa, ali da to ipak nije ona po koju su oni došli. Kum ponovno *plaća vrata*, nakon čega izlazi i druga *lažna mlada* koja je također mogla biti jedna od mladenkinih sestara ili rodica, ali bi mogao izići i muškarac prerušen u žensku osobu. Muškarac bi obukao žensku odjeću te se našminkao, a nekada bi stavio i periku na glavu.⁵⁴ Navedeni običaj Schneeweis objašnjava kao način zavaravanja demona (Schneeweis 2005: 104). Pišući o inverziji spolova u svadbenim običajima, Škrbić Alempijević navodi kako izvođenje lažne mlade “općenito označuje poigravanje statusnim, dobnim, pa i rodnim kategorijama” te zaključuje kako “u stvaranju ovoga lika uglavnom se ne nastoji postići što veća sličnost s mladom, već je čitava pojava groteskna i uključuje sve ono što mlada ne bi smjela biti” (Škrbić Alempijević 2006: 52). Prerušavanje muškaraca u žensku osobu u običajima izvođenja *lažne mlade* u Posušju je imalo komičan učinak, a svatovi bi iskazivali svojevrсно nezadovoljstvo i uz smijeh govorili kako netko takav ne može nikako biti mlada koju oni traže. Kako bi potaknuli kuma na davanje većega iznosa novca, mladenkini bi pregovarači počeli isticati njezine vrline: “Ona je vridna cura, valjala, zna cura ovo, zna cura ono, hvali je da kum bolje plati, a šalilo se tako i smijalo.” U međuvremenu se mlada nalazi u kući, ali uvijek mora biti netko s njom jer je postojalo vjerovanje da, nakon što odjene vjenčanicu, mlada ne smije ostati sama jer bi to moglo izazvati nesreću.⁵⁵ Dok se obavljaju pregovori o kupovini mlade, jenge se nalaze nedaleko od kuće te se pokušavaju zaštititi od nasrtaja muškaraca: “Meni bilo

⁵¹ Naziv *jenga* preuzet je iz turskoga jezika, a označava ženu koja u svatovima ide uz mladenku; djeveruša, posnaška (v. Klaić 2007: 629).

⁵² Spomenuti Ivan Širić.

⁵³ Kazala Matija Naletilić.

⁵⁴ *Isto*.

⁵⁵ Ispričala Matija Naletilić.

smišno, ženio mi se od strica sin i undan san ti ja jenga ta bila. Dadnu jengan nekakve *kandžijice*,⁵⁶ moja draga, doli ima i lanca. Ne smi niko jengu poljubit. A oni momci okolo, nisu oni u svatovin nego oni iz sela što gledaju i oni se zaliću, zatrkaju se, oće jengu poljubit. A ako je poljubi kažu onda: 'Progorila je, poljubio je'. Da prostiš, i mene jedan poljubio. Nije to nikakva mana, cirkuzilo se,⁵⁷ ali ne voli nijedna cura da je se privari, da je poljubi.”⁵⁸ Suton spominje sličan običaj navodeći pritom kako bi grupa dječaka i muškaraca nastojala prirediti i drukčije *priškorke* svatovima. Ako bi ta skupina prošla bez uspjeha, *jenge* bi podrugljivo zapjevale:

Hvala ocu na divojci

Hvala majci na jabuci

Hvala momcim' na poljupcim (Suton 1968: 57).

Nakon što su izišle dvije *lažne mlade* i kada je kum platio željeni iznos, prava mlada izlazi na vrata, svatovi izražavaju svoje zadovoljstvo i odobravanje pljeskom. Posušani se sjećaju običaja kada se živi pijetao ili kokoš vezala na barjak: “Ja sam se udavala 76. godine i tada toga više nije skoro ni bilo, u našim svatovima se to nije radilo, ali se sićam kad sam manja bila da su to radili. Uvik mi ža budi onoga pivca.”⁵⁹ Također, kada bi se mlada pridružila svatovima, čuo bi se pucanj iz puške, a vjerovalo se da se tako odvrćaju zle sile.⁶⁰

Zatim se svatovi časte rakijom i sjedaju za stol te ručaju u mladinoj kući: “Sve iznesi prije iz kuće i pripremi za svatove, kupili se stolovi, klupe, suđe, viljuške, kašike po cilom selu. Kuvarica bi isto jedna bila i ostali bi pomagali u kuhinji.”⁶¹ Po završetku ručka, svatovski starješina obavještava pratioce i svatove kako je vrijeme poći u crkvu. Prilikom polaska u crkvu, žena iz sela bi škropila svatove blagoslovljenom vodom.⁶²

⁵⁶ Kandžija (tur. *kamčy*) – bič (Klaić 2007: 655).

⁵⁷ *Cirkuzilo se – šalilo se.*

⁵⁸ Spomenuta Iva Marić (1926. – 2016.).

⁵⁹ Ispriopovjedila Ana Širić.

⁶⁰ Magijski obredi i pjesme, vezani za kultove, imaju cilj: odvrćanje demonskih sila od ljudi, domova; stoke, štala; doprinos zdravlju i ljepoti; povećanje rodosti polja, livada, njiva, vrtova; liječenje bolesti. Neki apotropijski obredi imaju magijske poganske karakteristike, a neki su kristijanizirani (Preuzeto iz Dragić 2008b: 370).

⁶¹ Anda Bakula (djev. Bešlić) rođena 1951. u Rastovači, u Posušju.

⁶² “U kršćanskoj tradicijskoj kulturi iznimno je važno škropljenje blagoslovljenom vodom, jer je blagoslovljena voda prvi sakramental kojemu se davala najveća zaštitna uloga protiv demonskih sila.” (Preuzeto iz Dragić 2015: 429).

6.2. VJENČANJE I ODLAZAK MLADENACA U ZAJEDNIČKI DOM

Obred se vjenčanja često održavao u dvanaest sati ili u nekim drugim poslijepodnevnim terminima. Po završetku obreda vjenčanja, uzvanici čestitaju mlađencima na sklapanju braka, a mladići bi zatim uzjahali na konja i trkali se do mladoženjine kuće. Pratioci bi često popustili svatovima tako da netko iz svatovskih redova osvoji nagradu. Tko je prvi stigao, to bi za njega predstavljalo veliku čast i dobio bi poklon. Na konja bi mu objesili čarape, a njemu bi dali *bukliju*. On bi s *buklijom* u ruci jahao na konju i častio ostale pratiocice i svatove.⁶³ Mlada je također jašući na konju prebacivala jabuku preko kuće i onda bi iz zobnice bacala lješnjake, orahe i bombone ako ih je bilo. Na prag kućnih vrata mladoj bi predali muško dijete, a ona bi ga poljubila i darovala vjerujući kako će se na taj način potaknuti rađanje muškoga potomstva. Zatim bi ušla u kuhinju i pokušala ubaciti jabuku u lonac. Međutim, kuharice su pazile da mlada u tome ne uspije: "Znam da je Iva tako kad je došla u Širića. Pritiskle kaže kuvarice kapke, a ona je ugledala tamo vodu što se za kavu kuva, ona samo gurni i ubaci. Kad kaže kuvarica: 'Sad ćete počekat kad ćete kavu dobit.'"⁶⁴ Ako bi mlada uspjela ubaciti jabuku u lonac u kojemu se nešto kuha u kuhinji, to bi značilo da je mlada snalažljiva: "Mlada se snašla i undan je dobro."⁶⁵

U međuvremenu se vani, gdje ima najviše prostora, igra svatovsko kolo. Muškarci i žene drže se za ruke krećući se lagano ukrug. Prvo jedan muškarac izabere ženu i s njom uđe u središte kola. Dok ostali i dalje igraju kolo oko njih, njih dvoje stoje u krugu i pričaju. Ako je muškarac uveo udanu ili već zaručenu ženu u središte kola, onda mu ostali iz kola zapjevaju:

*Alaj si se privario,
drugi ti je obljubio.*

Ako je netko odugovlačio s biranjem partnera, dovikivalo bi mu se:

*Cipele ćeš poderati,
para nećeš odabrati.*

⁶³ Ispričala spomenuta Iva Marić.

⁶⁴ Anda Bakula, rođena 1951. u Rastovači.

⁶⁵ Janja Bakula, rođena 1947. godine u Tribistovu, u Posušju.

Nakon što je momak izabere, ostali kazuju kako je vrijeme da cura izabere:

*Ajde, momak, ti izađi,
a ti, curo, sebi nađi.*

Kada djevojka ostane sama u sredini kola, zapjevaju joj:

*Ajde, mala, biraj para
da vidim da li valja.*

Ako se unutar kola našao muškarac koji je puno viši od žene, čuli bi se stihovi:

*Ova tuga pregolema,
cura momku do ramena.*

Također se pjevalo:

*Sve odole do turbeta,⁶⁶
nema veća dva gurbeta.⁶⁷*

Ako su se unutar kola našli mladić i djevojka koji su se *zabavljali*, pjevalo bi se:

*Ovo dvoje bor zeleni,
vjenčali se do jeseni.*

Ako su u kolo dospjeli dvoje vjenčanih ili za koje se znalo da će se uskoro vjenčati, njima bi se zapjevalo:

*Ovi dvoje kupus беру,
svojoj dici za večeru.*

Zatim netko uvede mladu ili mladoženju u kolo, koji naposljetku uvede svoga ođabranika. Potom svi zaplješću i zapjevaju:

⁶⁶ Turbe – grob, grobnica (v. Klaić 2007: 1384).

⁶⁷ Gurbet – tuđin, stranac, skitnica (v. Klaić 2007: 507).

*Sad se vidi, sad se zna,
ko se kome dopada.*⁶⁸

Navedenim se distihom ujedno završava igranje kola, a svatovi dalje nastavljaju plesati *trusu* i svirati usnu harmoniku.

Uzvanici se časte kavom i kolačima, a pred večeru se pratioci obično vraćaju natrag svojim kućama, a svatovi ostaju na večeri. Međutim, bilo je i onih koji se nisu držali navedenoga običaja: "Neko je vrime, a i u naše je vrime, bio običaj da se pratioci vraćaju navečer kući, a svatovi ostaju. Ma meni je to nekako bezveze bilo i ja sam se s Maćanom, puncem pokojnim dogovorio da svi, i pratioci i svatovi ostaju na večeri."⁶⁹ Svadbena veselje trajalo je dva dana. Oni koji su živjeli blizu mladoženjine kuće, odlazili su svojim kućama na počinak te se vraćali ujutro prisustvovati drugomu danu pira, a oni koji su dolazili iz daljega, njima bi se pripremilo mjesto za spavanje.

Rano ujutro nakon prvoga svadbenog dana mlada je morala ustati prva i otići na bunar ili čatrnju zahvatiti vode, ostaviti jabuku na bunar ili krunu čatrnje te odnijeti kući vodu. Običaj je također bio da mlada pospremi svačiji krevet u kući. U kući mladenaca su se ponovno skupljali rodbina i susjedi, a mladenka bi cijelo vrijeme služila vodom: "Neko bi po pet puta zna zvati: 'Daj mlada vode, daj mlada vode.' Netko od šale, a netko samo da joj ne da mira, još ako je osta ljubomorana na nju."⁷⁰ Najčešće bi se svadbena slavlje drugoga dana odvučlo sve do večeri, a u Batinu je zabilježeno da su svatovi drugoga dana ostajali do iza *ćindije*, odnosno do dva sata poslijepodne.⁷¹

6.3. DARIVANJE MLADENACA I UZDARJE SVATOVIMA

Pratioci su poklone budućoj mladenki predavali u tjednu prije svatova ili na sam dan vjenčanja. Najčešće su to bile deke, posteljina ili druge kućanske potrepštine.⁷² Kum i bliža rodbina donosili su pršut, uštipke i kolače.⁷³ Svatovi su mladence darivali u novcu, a taj se običaj darivanja obično vršio pred sam kraj svadbenoga slavlja. Kum i *jenga* preuzimaju zadaću *prikupljanja jabuke*, odnosno dara za mladence. Njih dvoje obilaze svatove, *jenga* nosi zobnicu i *tacnu* na kojoj se nalazi jabuka, a svaki

⁶⁸ Navedene stihove koji su se pjevali za vrijeme plesanja kola kazali su spomenuti: Ana i Ivan Širić te Anđa, Janja i Frano Bakula.

⁶⁹ Ispričao Ivan Širić, rođen 1951.

⁷⁰ Spomenuta Janja Bakula.

⁷¹ Ljubica Bakula (djev. Penava), rođ. 28. 8. 1928., Batin, Posušje.

⁷² Kazala Ana Širić, rođena 1956. u Rastovači.

⁷³ Matija Naletilić, rođena 1939. u Cerovim Docima.

svat kumu predaje određeni iznos novca. Kum zatim podigne taj iznos u zrak te kaže glasno koliko je tko dao. Prilikom podizanja novca u zrak kum bi iskoristio priliku te pohvalio onoga tko je dao dovoljno, primjerice: “Stric je da pedeset maraka, dobro se pokaza!” Ako bi netko dao manje nego se od njega očekivalo, kum bi kazao: “A moga je i malo više.” Kum je obično poznavao sve svatove, a mogao ih je prozivati na različite načine: “Kum je govorio obično stric Mate je da toliko i toliko ili prijatelj, a može reć samo ime i prezime toga što je da *pare*.” Nakon što bi obznanio koliko je određeni svat dao novaca, kum bi novce stavio na *tacnu*, a jenga bi na novce stavila jabuku. Svatovi su se šalili dovikujući *jengi* da im *baci koju paru*, na što bi *jenga* jabukom pritislula skupljene novce te tako dokazala kako je ona svoju zadaću čuvanja novca shvatila ozbiljno. Nakon što su obišli sve svatove te skupili darove, *jenga* bi uzela novce s *tacne*, stavila ih u zobnicu i predala ih mladenki, a mlada bi ih zatim predala svekrui ili svekru. Zatim bi mlada darovala svatove. Svekru bi obično darovala *meculet*, deku, jastuk i posteljinu, a svekru, djeveru, kumu i starome svatu košulju. Ostale svatove daruje čarapama i *terlucima*.⁷⁴

7. POHODI NAKON SVADBENOGA SLAVLJA

Prve je nedjelje nakon svadbenoga veselja bio običaj da mladini roditelji, sestre, brat i ostali iz obitelji dođu mladenki u obilazak. Tu bi se počastili jelom i kavom. Drugu nedjelju nakon svatova mlada bi išla k svojim roditeljima. Za vrijeme prvoga odlaska roditeljskoj kući nakon vjenčanja mladu bi pratila svekrva koja bi se ubrzo vratila kući, a mlada bi ostala dulje. Ako joj je roditeljska kuća bila blizu, mlada bi se uvečer vraćala kući, a ako joj je bila dalje, onda bi noćila kod roditelja i ujutro se vraćala kući. Nastojalo se držati običaja da mlada do druge nedjelje ne odlazi k svojima jer bi se u suprotnome mogla izvrgnuti osudama susjeda. Ako bi češće odlazila u svoju roditeljsku kuću, a bez posebnoga razloga, pojedine bi starije žene to osuđivale te bi joj predbacivale govoreći kako *rđa roda traži*.⁷⁵

Na blagdan se svetoga Stjepana obično pohodilo u mladinu roditeljsku kuću. Mladini bi roditelji pripremili ručak, a novi zet bi tom prilikom darivao punicu *meculetom* (Kelava 2018: 164–165). Pišući o hrvatskim tradicijskim čestitarskim ophodima, pohodima i običajima od Božića do Sveta tri kralja Dragić navodi običaj zabilježen u posuškom kraju prema kojemu bi zetovi na *Stipanjdau* davili kokoši. Zetovi bi davili

⁷⁴ Isripovjerala Ana Širić.

⁷⁵ Kazale spomenute: Ana Širić (djev. Bešlić) i Anda Bakula (djev. Bešlić), obje rođene u Rastovači.

punčeve i susjedove kokoši, a brojka zadavljenih kokošiju i pijetlova ovisila je “o tome koliko zet želi istaknuti svoju hrabrost.” Nadalje, u Sutini bi se nakon svete mise održavalo veselje uz pjesmu i igranje kola. Zatim bi se svi uputili svojim prijateljima u goste (v. Dragić 2019: 207–208). Dan poslije *Stipanjdana*, na blagdan svetoga Ivana mladini bi roditelji išli u pohode mladoženjinim roditeljima.

8. NEREDOVNI NAČIN SKLAPANJA BRAKA, UMICANJE DJEVOJKE

Osim redovitoga načina sklapanja braka i običaja koji tome prethode, u Posušju je dolazilo do otmice, odnosno umicanja djevojke.

Tijekom turske vladavine bilo je poznato *pravo prve bračne noći*⁷⁶ prema kojemu je aga imao pravo spavati s tek udanom ženom (Dragić 2008: 377). Dragić navodi kako je stoga u stolačkome kraju za vrijeme turske okupacije postojala svadba koja je zvana *krađa*. Na taj se način ženidba sklapala prije vjenčanja te se pokušalo izbjeći *pravo prve bračne noći* (Dragić 2017: 241–242).

Zorica Vitez navodi tri vrste otmice: fingiranu, odnosno obostrano dogovorenu, zatim djelomice dogovorenu prema kojoj su najčešće s otmicom bili upoznati djevojka, mladić i njegovi roditelji, dok djevojčini roditelji nisu znali da će doći do otmice, te pravu otmicu (Vitez 2003: 21). Do fingirane, odnosno dogovorene otmice dolazilo je najčešće zbog izbjegavanja svadbenih troškova ili ubrzanja vjenčanja ako bi djevojka ostala trudna. U zapisima o svadbenim običajima u Posušju u najvećoj je zastupljenosti zabilježena djelomično dogovorena otmica. Ako se djevojčini roditelji nisu slagali s njezinim odabirom budućega muža, mladić bi poveo nekoliko prijatelja te po noći otišao po djevojku bez znanja njezinih roditelja, dok su njegovi roditelji bili upoznati s otmicom. Nakon što bi vidjeli da im je kći *oteta*, često bi se roditelji potom složili s vjenčanjem te bi se djevojka već iste večeri vraćala u roditeljsku kuću kako bi se spremila za svatove. Ako bi ipak ostala noćiti, onda su morali ići k biskupu izvaditi potvrdu.⁷⁷ Pišući o životu i običajima Hrvata u Bosni i Hercegovini, Buconjić navodi da su se uvele određene crkvene kazne koje je određivao svaki biskup u svojoj bi-

⁷⁶ Zbog spomenutoga su *prava* u vrijeme turske okupacije mnogobrojne nevine žene stradale. Dragić navodi predaju o Katinu grebu u Rakitnu (Dragić 1999: 193) i o Curinu grebu u Posušju (2016a: 282). Također, prema predaji, Turci su na Marasovu brigu u Posušju zaustavili svatove te zahtijevali da im se preda mlada. Svatovi je nisu dali nakon čega su Turci pobili cijele svatove, a mladu povelili sa sobom. Ona im je uspjela pobjeći, ali su je oni uhvatili i ubili. Na tom se mjestu nalazi grob kojemu ljudi hodočaste, dok se na mjesto pobijenih svatova vodi stoka vjerujući kako će ozdraviti (Kelava 2017: 302).

⁷⁷ Matija Naletilić iz Cerovih Dolaca.

skupiji, a u svrhu sprječavanja noćnoga odvođenja djevojaka (Buconjić 1906: 80). *Umicanja* su se događala i u slučaju kada je djevojka bila obećana drugome za kojega se na kraju nije htjela udati: “U Rakitnu je bio slučaj di su svatovi išli sve po redu do zadnjega dana i onda doša drugi, ukrade curu i odvede je sebi.”⁷⁸ Međutim, dogovorene otmice nisu uvijek rezultirale vjenčanjem dvoje mladih: “U Docin je cura otišla s momkom, *umakla se*, i bila s njim tjedan dana i na kraju, kad se ona vratila kući, doša drugi momak i redovno bila prošnja i svatovi. Taj momak što ju je *umaka* izvasio. Ona se slagala s time, a kasnije otišla s drugin.”⁷⁹ Ponekad se djevojčini roditelji nakon *otmice* ne bi složili s vjenčanjem pa se djevojka nije smjela vratiti u roditeljsku kuću, čak ni po svoje stvari: “Ona je s Graca i nisu joj dali njezini da ide za njega. Ona se zapikirala udat pa ti pričaj i tako se dogovorila s tin momkom i on je odveo posle mise. Čaća njezin za godinu dana nije progovorio s njon. Niti je ona išla tamo, niti oni vamo i tako su dugo bili. Nisu joj se dali vratit, e to je bilo grdno. Ma bilo ih je tako puno. Da se oni slažu, ona bi se vratila pa se spremila, ali oni se nisu složili i eto ti.”⁸⁰

Budući da se smanjio utjecaj roditeljske volje na odabiranje budućega muža ili žene, ali i zbog crkvenih zakona te osuđivanja zajednice, nestao je običaj *umicanja* djevojke u posuškom kraju.

9. OSVRT NA SUVREMENE SVADBENE OBIČAJE U POSUŠKOME KRAJU

Dok su se u prošlosti mladi najčešće sastajali nakon nedjeljnih svetih misa, zatim na dermecima, sijelima i prilikom rada, danas su najčešća mjesta sastajanja mladih ugostiteljski objekti. U današnje vrijeme također postoje derneći, posebice su posjećeni oni na blagdane svetoga Ilije (Ilindan) i blagdan Uznesenja Blažene Djevice Marije (Velika Gospa). Međutim, za mlade je u velikoj mjeri značajniji večernji izlazak u lokale.

⁷⁸ Ivan Širić, rođen 1951. u Cerovim Docima.

⁷⁹ Isto.

⁸⁰ Kazala Anđa Bakula (rođ. 1927.). Batin, Posušje. Dragić navodi pjesmu koja progovara o tragičnim posljedicama majčine zabrane kćeri da bude s momkom kojega je mlada djevojka izabrala. Pjesma je zapisana u Batinu, u Posušju: *Na obali mladi mornar, / nigdi nikog nema. / Samo draga u daljini, / koja mu je vjerna. / Sidi diva na obali, / grozne suze roni. K njoj dolazi mladi mornar, / pa joj progovori: 'Zašto plačeš divo bajna, / zašto suze roniš, / zašto nećeš draga dušo, sa mnom da govoriš?' / 'Ja bi s tobom govorila, / al mi ne da mama. / Ona meni vako veli: 'Ne ljubi mornara, / za njega je sinje more, / lađa-vjerna draga.' / Skočimo u ladnu vodu, / nek nas voda krije. / Zbogom ostaj mila majko, / nek ti žao nije. Skočimo u ladnu vodu, / nek nas voda nosi. / Zbogom ostaj mila majko, / nek ti Bog oprosti'* (Preuzeto iz Dragić 2006: 219).

“Duga prošnja, velika sramota”⁸¹, izreka je koja se danas ne može primijeniti. Mladić i djevojka su u vezi, međutim, čeka se pravo vrijeme za prosidbu. Razloga za to ima više, a najčešći su čekanje sa završetkom fakultetskih obaveza ili pronalazak zaposlenja. Kada su se odlučili vjenčati, momak zaprosi djevojku te joj predaje zaručnički prsten, a vijest se o zarukama ubrzo proširi. Ovisno o željama i mogućnostima, mladi određuju datum vjenčanja o čemu uvelike ovisi dostupnost dvorane za vjenčanje. Većina želi da im vjenčanje i svadbeno veselje bude ljeti, i to subotom, zbog toga *zagovaraju* dvoranu za proslavu svadbenih svečanosti i do dvije godine unaprijed kako bi utvrdili željeni termin. U Posušju postoji više svadbenih dvorana kojima su mladenci i njihovi gosti u pravilu zadovoljni. Stoga se za održavanje svadbenoga veselja u posuškim dvoranama odlučuju budući mladenci i iz drugih krajeva Hercegovine, ali i iz Hrvatske. Tako se u Posušju u ljetnome razdoblju mogu čuti zvuci svadbenoga veselja svakoga dana.

Nakon što su dogovorili dvoranu, mladi odlaze na dogovor sa svećenikom koji ih upućuje u daljnje obaveze. Prije sklapanja kršćanskoga braka mora biti sklopljen građanski brak kod matičara koji se još naziva sudbeno vjenčanje. Sudbenom vjenčanju obvezno prisustvuju mladenci te kuma i kum u ulozi svjedoka. Dok su u tradicijskim običajima posuškoga kraja kumovi bili dvojica muškaraca, od kojih je obično jedan od njih bio mladoženjin zet, u suvremenim svadbenim običajima mladoženja redovito bira muškarca za kuma, a mladenka žensku osobu. Na temelju podataka iz upitnica Etnološkoga atlasa, Milana Černelić potvrđuje pojavu kuma u paru u zapadnoj Hercegovini, navodeći pritom kako tamo ima dosta neistraženih krajeva (Černelić 1997: 54). U današnje vrijeme mladenci za kumove biraju nekoga tko im je blizak, a najčešće su to najbolji prijatelji.

Svećenik također upozorava mladence na obavezni tečaj za sakrament braka⁸² koji traje od tri do pet dana, ovisno o župi u kojoj će ga pohađati. Tečaj se može pohađati i u drugim župama, neovisno o tome odakle su mladić i djevojka. Nakon tečaja mladi pristupaju zarukama pri kojima svećenik obavlja razgovor posebno s mladom i posebno s mladoženjom. Nekih mjesec dana prije samoga vjenčanja momak i djevojka počinju dijeliti pozivnice rodbini i prijateljima na kojima se mogu pronaći obavijest o vremenu vjenčanja te mjestu okupljanja svatova. Vjenčanje mladih se navijesti na svetim misama u nedjelju prije vjenčanja, a budući su mladenci obvezni i ispovjediti se.

⁸¹ Spomenuta Matija Naletilić iz Cerovih Dolaca.

⁸² Svećenici također prilikom obavijesti nakon nedjeljnih svetih misa najavljuju početak tečaja za sakramentalni brak u toj župi, a obavijesti se o tečaju mogu pronaći i na internetskim stranicama župe.

Običaj relativno novijega nastanka koji je u posuški kraj stigao putem medija, održavanje je djevojačke i momačke večeri. Ta večer slavi se u lokalima ili u samim kućama budućih mladenaca. Neki je slave nekoliko dana prije vjenčanja, a drugi samu večer prije vjenčanja, a u svijesti mladih označava rastanak s djevojačkim, odnosno momačkim načinom života. Veliki dio *novijih* običaja nastao je pod utjecajem anglo-američke kulture (v. Vitez 2004: 199).

Pred sam dan vjenčanja obično je mladina roditeljska kuća, ali i mladoženjina puna rodbine, prijatelja i susjeda koji donose kolače za svadbu. Mladoj će tom prilikom netko donijeti i poklon, dok će mladence uzvanici s mladoženjine strane darovati novcem uvečer za vrijeme svadbenoga slavlja. Također se te večeri ukrašavaju kuća i okućnica raznim ukrasima. Posebna se pažnja poklanja ukrašavanju stola u kući za kojim će mlada, mladoženja, roditelji, stari svat i kumovi nazdraviti šampanjcem. Na stolu se obavezno nalazi svijećnjak sa svijećama,⁸³ kao i kasnije u svadbenoj dvorani na stolu za kojim će sjediti mladenci i kumovi. Najčešće se za ukrašavanje kuće, okućnice i aranžiranje švedskoga stola angažira *catering*. Na taj su način mladenci, a i njihova obitelj rasterećeni toga dijela te se mogu posvetiti drugim poslovima i dočeku gostiju.

9.1. VJENČANJE I SVADBENA PROSLAVA

Rano ujutro dovršavaju se zadnje pripreme za doček svatova. Od dvanaest se sati na radiju u programu *Svadbenih želja i čestitki* mogu čuti svadbene želje uz pjesme koje su mladencima zaželjeli obitelj, rodbina, prijatelji te susjedi, a nerijetko se pri kraju čuje i želja mladenke koja se zahvaljuje svojim roditeljima na svemu što su joj u pružili u životu.

Ako djevojčina i mladićeva kuća nisu jako udaljene, svatovi se okupljaju kod mladoženje oko četrnaest sati, dok mladina rodbina i prijatelji dolaze u njezinu roditeljsku kuću oko petnaest sati. Svatovi se časte jelom i pićem te pjevaju i plešu uz pratnju harmonike ili manjega tamburaškog sastava. Svatko od glazbenika može zatražiti posebnu glazbenu želju, a obično su to muškarci koji glazbenicima za uzdarje stavljaju novac na glazbeni instrument potičući ga time na još veselije sviranje. Najčešći je glazbeni instrument tijekom danjega slavlja u posuškome kraju harmonika.

Stari svat je najčešće mladoženjin ujak ili stric i on označava kada je vrijeme polaska *po mladu*. Zatim svi sjednu u svoje automobile i polaze prema mladinoj kući. Prvi

⁸³ Uloga svijeća u kršćanskoj je tradiciji višestruka: "Njihovom uporabom, izgledom i brojem tumači se Crkveno učenje. Jedna svijeća je simbol vjere u jednoga Boga i Spasitelja, dvije svijeće predstavljaju Boga i čovjeka, tri simboliziraju vjeru u Presveto Trojstvo." (Preuzeto iz Dragić 2010: 467–488). Više o ulozi i simboličkim svijećama kod Hrvata vidjeti u navedenom radu Marka Dragića.

su u koloni mladoženjini rođaci ili prijatelji među kojima se nalazi barjaktar koji drži zastavu tako da ona vijori kroz prozor automobila. U drugome se automobilu nalaze kum, mladoženjina sestra ili rođica te mladoženja. Kum obično upravlja vozilom, a ženska osoba u ruci nosi buket⁸⁴ koji će kasnije predati mladenki. Neki svatovi čekaju s trubljenjem dok ne *preuzmu* mladu, međutim, često se već za vrijeme puta prema mladinoj kući mogu čuti zvuci trube automobila što poseban intenzitet poprima netom prije dolaska ispred mladine kuće. Navedeni običaj možemo povezati s pravljjenjem buke, odnosno pucnjevima iz puške u tradicijskim običajima posuškoga kraja. Vitez napominje kako ovakvi običaji imaju *magijske korijene* jer se vjerovalo kako buka razgoni zle sile (Vitez 2003: 183).

Ovisno o prethodnome dogovoru, po mladu može otići kum ili djever u kuću te je dovesti mladoženji ili se odvija *kupovina mlade*. U drugome su slučaju pred mladnim vratima njezini ujaci, stričevi i tete koji pregovaraju s kumom. Kao i u svadbenim običajima starijega datuma, na vratima se pojavljuju obično dvije *lažne mlade*. To mogu biti: neudana mladina sestra, rođica, prijateljica, ali i muškarac maskiran u žensku osobu. Nakon što je kum platio željeni iznos, na vrata izlazi prava mlada, kum je vodi do mladoženje i tada joj mladoženjina sestra ili rođica predaje buket cvijeća. Mlada, mladoženja, njihovi roditelji i kumovi ulaze u kuću te nazdravljaju šampanjcem te tada mladine neudane sestre ili rođice počinju s kićenjem svatova. Prvo okite one koji se nalaze u kući, počevši od mladenaca. Nakon mladenaca okite kumove i roditelje. Kum plaća cvijet za mladence, sebe i kumu. Djevojke potom kite i ostale svatove koji im za cvijet također ostavljaju novčani prilog, a pratioci ne plaćaju cvijet. Djevojke također ukrašavaju i automobile, a za to vrijeme se okupljeni časte jelom i pićem te pjevaju i plešu, kao i kod mladoženjine kuće, uz glazbenu pratnju.

Stari svat ponovno ispunjava svoju zadaću te obavještava prisutne kako je vrijeme poći u crkvu. Obred vjenčanja najčešće se obavlja od sedamnaest do devetnaest sati. Svatovi i pratioci ulaze prvi u crkvu te zauzimaju svoja mjesta. Zatim ulaze dvoje male djece, dječak obično nosi prstenje na jastučiću te ih predaje svećeniku, a djevojčica nosi buketić koji zadržava. Dva su načina prilaska mladenaca oltaru, a ovisi o dogovoru njih samih. Prvi je način da mladoženja čeka pred oltarom, a mladenku ispraća njezin otac, dok je drugi način više zastupljen i taj je kada mladenci zajedno pristupaju oltaru. Mladence slijede kuma i kum. Vjenčanje je obično popraćeno sviranjem i pjevanjem svetih pjesama.

Nakon obreda vjenčanja mladencima prvo čestitaju kuma i kum, zatim roditelji, obitelj i potom ostali svatovi. Mladenci se s kumovima zatim upućuju u župni ured te

⁸⁴ Riječ je o svadbenome buketu koji je mlada sama izabrala i naručila.

potpisuju potrebnu dokumentaciju, a ostali ih čekaju u blizini crkve kako bi se fotografirali s njima.

Običaj vraćanja kući mladenaca nakon vjenčanja u većoj se mjeri potisnuo, međutim, ako je to slučaj, često se pridržava tradicijskoga običaja bacanja jabuke preko kuće i bombona iz zobnice. Nerijetko se i u suvremenim svatovima na vanjskim vratima mladenki predaje muško dijete u naručje koje ona daruje. Noviji je pak običaj da mladoženja prenosi mladenku na rukama preko kućnoga praga. U kući se mladenaca također nazdravlja šampanjcem, a vani se odvija svadbeno veselje do polaska u svadbenu dvoranu. Ulazak u dvoranu obično je od dvadeset do dvadeset i jedan sat. Mladence dočekuje vlasnik ili voditelj svadbene dvorane te ih upućuje gdje mogu stati dok im uzvanici, koji nisu bili na obredu vjenčanja, čestitaju na sklopljenome braku. Za dobro raspoloženje i najavu ulaska kumova i mladenaca, prvoga plesa mladenaca, molitve prije večere i same večere, rezanje torte i zdravicu, bacanja kartonske ambalaže pića i buketa te najavu podjele darova zaslužan je glazbeni sastav koji su odabrali mladenci. Posuškim je mladencima iznimno važno pronaći kvalitetan glazbeni sastav koji će poticati uzvanike da iziđu na plesni podij što i samu svadbenu proslavu čini veselijom. Nakon što su uzvanici sjeli na svoja mjesta, imaju se prilike počastiti jelom i pićem. Za početak je to hladna plata s pršutom, sirom, kobasicom te francuska salata, kruh i uštipci. Kratko zatim voditelj glazbenoga sastava najavljuje ulazak kumova, potom mladenaca te poziva prisutne da ih pozdrave velikim pljeskom. Važan je dio večernjega dijela svadbene proslave u posuškom kraju prvi ples mladenaca kojima se početkom druge pjesme pridružuju kumovi, roditelji i ostali uzvanici.

Netom prije nego poslužitelji postave večeru na stol, već spomenuti voditelj glazbenoga sastava poziva oca mladoženje da izmoli Očenaš, a ostale prisutne da ustanu. Nakon molitve glazbeni sastav počinje svirati i pjevati himnu Republike Hrvatske.

Rezanje torte neizostavan je dio svadbene proslave. U svečanome tonu te uz pjesmu *Glori glori Aleluja* poslužitelji donose pred mladence tortu koju oni zajedno režu. Kada se začuju stihovi, a koji spominju mladenkino ime: *Lipo ime X, X / Bog je živio / Mnogo ljeta sretna bila, bila / Mnogo ljeta živila*, mladenci i kumovi uzimaju čaše napunjene šampanjcem. Isti se stihovi pjevaju i mladoženji te na kraju: *Mnogo ljeta sretni bili, bili, mnogo ljeta živili*. Ispijanje šampanjca započinje s mladom, zatim mladoženjom te kumovima, i to uz pratnju sljedećih stihova: *Pij X⁸⁵ pij, na tebe je red, ova čaša s medom neka ide redom. Grcaj, grcaj, grcaj, grcaj, crko od crkavaca*. Zdravica se nastavlja:

⁸⁵ Mladenci se obično oslovljavaju imenom, a kum i kuma istoimenim nazivima.

*I nikom nije ljepše neg je nam,
samo da je ovako svaki dan.*

*I nikom nije ljepše neg je nam,
samo da je ovako svaki dan.*

I zato, braćo, pimega dok ne pukne zora

To je stara navika hrvatskoga roda.

*Pimega, pimega sve do grada bilega,
pimega, pimega sve do grada bilega.*

Zorica Vitez ističe činjenicu kako se u spomenutom trenutku nazdravljanja “poznate kajkavske pjesme i zdravice mogu čuti i u drugim dijelovima Hrvatske, primjerice Dalmaciji” (Vitez 2003: 193). Isti je slučaj i kod Hrvata u Hercegovini.

Redoslijedom kojim ispijaju šampanjac, mladenci i kumovi razbijaju čaše. Običaj je panspermijskoga karaktera.⁸⁶ Vjerovalo se kako razbijanje čaša potiče stjecanje muškoga potomstva. Iako se vjerovanje nije zadržalo u svijesti naroda, običaj razbijanja čaša uvelike je prisutan u suvremenim svadbenim običajima. Također, ako tek udanoj ženi ili oženjenom muškarcu padne nešto od posuđa i razbije se, stariji će reći: *Bit će muško*, misleći pritom kako će mladenci dobiti muško dijete.

Okolo ponoći do jedan sat poslije ponoći poslužuje se pečenje nakon kojega slijedi podjela darova. Najčešći poklon kojim uzvanici darivaju mladence je novac, uglavnom je to već određena svota po kojoj bi se mogla *pokriti stolica*, a i da mladencima ostane nešto za početak zajedničkoga života. Za razliku od običaja kada se naglas čitao darovani iznos, u današnje se vrijeme novac mladencima predaje u omotnicama, često s ispisanom čestitkom koja mladencima ostaje za uspomenu. Prije podjele darova poslužitelji nude omotnice za novce, u slučaju da ju je netko zaboravio. U međuvremenu su mladenci s kumovima iznijeli već pripremljena uzdarja za uzvanike. Najčešće su to gipsani anđelčići s magnetima ili mirisne svijeće u posebnim pakiranjima s ceduljicom na kojoj se nalaze imena mladenaca te datum vjenčanja.⁸⁷ Osim toga, pokloni mladenaca mogu biti i krunica, zatim ručnici te manja boca vina sa slikom mladenaca, njihovim imenima te datumom vjenčanja. Kumovi se zahvaljuju u ime mladenaca na svim darovima te najavljuju bacanje buketa.

Mladenka izlazi na podij, okreće leđa djevojkama te baca buket. Buket hvataju samo neudane djevojke, a vjeruje se kako će se ona djevojka koja uhvati buket, slje-

⁸⁶ Naziv *panspermijski* nastao je od grčkih riječi: *pan* = sve, svako, *sperma* = sjeme. Taj naziv može se kroatizirati u naziv plodonosni, obiljenosni itd. (Preuzeto iz Dragić 2016b: 149).

⁸⁷ Gipsane anđelčiće i svijeće izrađuju djeca s teškoćama u tjelesnome ili psihičkome razvoju.

deća udati. Običaj je da mladoženja baca kartonsku ambalažu žestokoga pića. Onaj tko uhvati tu kutiju, dobiva piće, ali i ples s djevojkom koja je uhvatila buket. Stariji uzvanici počinju napuštati dvoranu već nakon *jabuke*, dok pojedini mladići i djevojke nerijetko ostaju do ranih jutarnjih sati s mladencima i kumovima. Sutradan se u kući mladenaca ponovno okupljaju obitelj, rodbina, prijatelji i susjedi na jelo i piće.

10. ZAKLJUČAK

Na temelju prikupljenih suvremenih zapisa, u radu su prikazani svadbeni običaji koji zauzimaju važno mjesto u tradicijskoj baštini posuškoga kraja.

Odabiranje budućega muža ili žene te tijekom običaja koji prethode vjenčanju i onih koji su vezani uz sam dan vjenčanja i nakon njega, uvelike su ovisili o volji i djelovanju roditelja mladenaca. Danas je ta *zadaća* najčešće prepuštena mladencima. Običaji koji su prethodili tradicijskomu sklapanju braka su upoznavanje i druženje mladih na dermecima i sijelima, ugovor, zaruke te prikupljanje i prenošenje svadbenoga ruha, dok su običaji koji prethode suvremenim svadbama znatno reducirani. Stvaranje buke te škropljenje svadbenih uzvanika običaji su koji su se zadržali i dio su suvremenih svadbenih običaja, a apotropejskoga su karaktera. Mlada pred ulaznim vratima svoga novog doma prima muško dijete u naručje. Vjeruje se kako se na taj način priziva stjecanje muškoga potomstva.

Često se u tradicijskim svadbenim običajima spominje jabuka: prihvatanje jabuke na ugovoru značilo je da djevojka prihvaća sklapanje braka s određenim mladićem. Mladićeva je obitelj na zaruke uz novac nosila jabuku, a mlada je trebala prebaciti jabuku preko krova kuće, zatim ubaciti ju u lonac u kuhinji dok su kuharice pazile da u tome ne uspije. Jabuka se nalazi na pladnju koji nosi *jenga* dok s kumom obilazi svatove prilikom prikupljanja darova za mladence što se ujedno i naziva *skupljanje jabuke*. Također, drugoga dana svadbene proslave, mlada je morala otići na bunar, zahvatiti vode te ostaviti jabuku na bunaru. Zapisi o suvremenim svadbenim običajima ne spominju jabuku na ugovoru, zarukama ni darivanje zdenca vode jabukom, a običaj prikupljanja darova s jabukom na *tacni* potpuno je iščeznuo.

U suvremenim su svadbama neizostavni novije usvojeni običaji – prvi ples mladenaca, rezanje torte i bacanje buketa.

Velik je broj običaja, koji su pratili tijekom tradicijskoga sklapanja braka, iščeznuo. Neki su od njih prisutni u suvremenim svadbama, međutim, najčešće uz modifikacije. Tradicijski se običaji prepliću sa suvremenima koji se često usvajaju iz američke kulture, a posredstvom medija. Nužno je prikupljati podatke o starim tradicijskim običajima na ovim prostorima kako ih ne bismo zauvijek izgubili.

LITERATURA

- ALILOVIĆ, Ivan. 1970. *Hrvatski narodni običaji u Hercegovini*. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda.
- BIRT, Danijela; JURKOVIĆ, Jasmina; KELEMAN, Petra. 2003. "Život mladih, pripreme za brak i sklapanje braka na obroncima Senjskog bila". *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu* 30, 1: 445–537.
- BUCONJIĆ, Nikola. 1999. *Život i običaji Hrvata katoličke vjere u Bosni i Hercegovini*, pretpisak iz 1906. Mostar: Matica hrvatska Mostar.
- ČERNELIĆ, Milana. 1997. *Odabrane pojave iz svadbenih običaja bunjevačkih Hrvata kao izvor za proučavanje njihove etnogeneze*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- DRAGIĆ, Marko. 2019. "Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja". *Croatica et Slavica Iadertina* 14, 1: 189–230.
- DRAGIĆ, Marko. 2017. "Starinski svadbeni običaji u stolačkom kraju". *Stolačko kulturno proljeće*, 15. Stolac: Matica hrvatska Stolac: 219–243.
- DRAGIĆ, Marko. 2016a. "Nematerijalna kulturna baština Hrvata u Bosni i Hercegovini". *Bosna franciscana* 24, 45: 266–314.
- DRAGIĆ, Marko. 2016b. "Hrvatski panspermijski običaji, ophodi, obredi i divinacije u europskom kontekstu". *Croatica et Slavica Iadertina* 11, 1: 149–179.
- DRAGIĆ, Marko. 2015. "Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi". *Croatica et Slavica Iadertina* 10, 2: 399–435.
- DRAGIĆ, Marko. 2014. "Ljubavne divinacije u kulturnoj baštini Hrvata, Bošnjaka, Srba i Poljaka". *Ethnologica Dalmatica* 21, 1: 103–123.
- DRAGIĆ, Marko. 2010a. "Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata". *Crkva u svijetu* 45, 4: 467–488.
- DRAGIĆ, Marko. 2010b. "Vareška crkveno-pučka baština". *Zbornik radova Kraljevske Sutjeske*. Kraljeva Sutjeska – Sarajevo: Franjevački samostan Kraljeve Sutjeske; Kulturno povijesni institut Bosne Srebrne Sarajevo: 607–640.
- DRAGIĆ, Marko. 2008a. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
- DRAGIĆ, Marko. 2008b. "Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi". *Croatica et Slavica Iadertina* 3, 3: 369–390.
- DRAGIĆ, Marko. 2008c. "Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata". *Crkva u svijetu* 43, 3: 414–440.
- DRAGIĆ, Marko. 2006. *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika*. Sarajevo: MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo.

- DRAGIĆ, Marko. 2005. *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*. Sarajevo: MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo.
- DRAGIĆ, Marko. 1999. *Deset kamenih mačeva: hrvatske predaje i legende iz Bosne i Hercegovine*, I. Baška Voda: Mala nakladna kuća Sveti Jure.
- KELAVA, Josipa. 2018. "Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posušškoga kraja". *Croatica et Slavica Iadertina* 13, 1: 157–171.
- KELAVA, Josipa. 2016. "Advent u tradicijskoj kulturi posušškoga kraja". *Motrišta* 92: 62–72.
- KLAIĆ, Bratoljub. 2007. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Školska knjiga.
- MILIČEVIĆ, Josip. 1967. "Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini". *Narodna umjetnost* 5–6, 1: 433–511.
- OREČ, Jerko. 2002. "Stari ženidbeni običaji u posušskom kraju". *Posuški zbornik*, 2. Posušje: Matica hrvatska Posušje: 29–46.
- PAPIĆ, Marija; DRAGIĆ, Marko. 2006. "Starinski svadbeni običaji u duvanjskom kraju". *Bosna franciscana* 24: 136–174.
- SCHNEEWEIS, Edmund. 2005. *Vjerovanja i običaji Srba i Hrvata* (s njemačkoga prevela Dubravka Hrastovec), Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- SUTON, Jerko. 1968. *Vjerski život i običaji Zapadne Hercegovine*, Mostar (Umnožen rukopis. Primjerak se nalazi u Franjevačkoj knjižnici Mostar, inv. br. 3912, sign. 39).
- ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ, Nevena. 2006. "Inverzija spolova u hrvatskim pokladnim i svadbenim običajima". *Narodna umjetnost* 43, 2: 41–65.
- ŠKRBIĆ, Nevena. 2001. "Život mladih, pripreme za brak i sklapanje braka u selima u okolici Novske". *Studia ethnologica Croatica* 12/13, 1: 145–213.
- VITEZ, Zorica. 2003. *Hrvatski svadbeni običaji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- VITEZ, Zorica. 2004. "Svadbeni običaji između globalnog i lokalnog". *Narodna umjetnost* 41, 2: 193–203.

MREŽNI IZVORI

- BLAŽEVIĆ, Velimir. 2008. *Rodni kraj i vlastiti korijeni vole se i ne zaboravljaju*. Banja Luka.
- <http://fra-velimir.blogspot.com/2009/11/rodni-kraj-i-vlastiti-korijeni-vole-se.html> (pristupljeno 15. 3. 2019.).

WEDDING CUSTOMS OF POSUŠJE REGION

JOSIPA KELAVA

SUMMARY

The paper presents and interprets field notes of traditional and contemporary wedding customs in the area of Posušje employing a multidisciplinary approach. The field notes were recorded from the beginning of 2016 until March 2019. Findings point to the modification and disappearance of numerous traditional customs but also the appearance of new customs that have been adopted under the influence of various media. Recently taken customs often overlap with the traditional ones. Therefore, in addition to frequently modified traditional customs such as throwing an apple, receiving a male child in arms at the front door, toasting and giving presents, customs such as the first wedding dance, cake-cutting and throwing the bridal bouquet appear in contemporary weddings. Most of the data considering the traditional wedding customs were told by informants born in the 1920s and 1930s, some of whom are no longer among the living. The younger generations are not familiar with a great many of the customs as mentioned earlier, which indicates an irretrievable loss of this segment of intangible cultural heritage.

KEYWORDS:

wedding, contemporary customs, traditional customs, field research